



Akmenės krašto enciklopedinis žodynas

ŽEMĖS ŪKIS

ŽEMĖS ŪKIS – ūkio šaka, kai žemė naudojama maitinimuisi ir pragyvenimui (verslui). Išskiriamos 3 pagrindinės šakos: agrarinis kompleksas (gamyba), pramonė (dominuoja perdirbimas) ir paslaugų sfera.

BITININKYSTĖ – žemės ūkio šaka, bičių laikymas medui ir kt. produktams gauti bei žemdirbystės kultūroms apdulinti ir derliui užtikrinti. Senovės Lietuvoje drevinė bitininkystė transformavosi į avilinę – bičių laikymą aviliuose; valstybės vadovai ir dvarininkai plačiai vartojo iš medaus gaminamą alkoholinį gėrimą midų. Pasaulyje XX a. pabaigoje būta apie 50 mln. bičių šeimų. Lietuvoje kultivuota ir socialistinės ūkio sistemos sąlygomis dėl bičių produkcijos ir naudos žemdirbystei. Buvo leidžiama laikyti po keletą bičių šeimų ir privačiai, o kolūkiai ir tarybiniai ūkiai tam buvo skatinami. Akmenės r. teritorijoje 1981 buvo užregistruoti 349 bitininkai, jie laikė 1318 bičių šeimų. Bites (1021 šeimą) laikė ir 9 kolūkiai bei tarybiniai ūkiai. A. Smitkinienė 1980 įsteigė Sodininkų d-jos bitininkų mėgėjų skyrių, kuris reorganizavosi į Akmenės r. bitininkų d-ją. Daugelyje kolūkių bitynai tvarkyti atmetinai, šį darbą paskiriant neišmanantiems specialistams. Sunykus žemės ūkio bendrovėms, bitininkystė užsiima privatūs asmenys. 2016 Akmenės bitininkų d-ja turėjo 80 narių, kurie laikė 2450 bičių šeimų. D-jos pirmininkai: A. Smitkinienė, Z. Vilčinskas (1981 – 1995 ir 2005 – 2014), Ž. Andruška, S. Pliuskytis. D-ja 2004 Akmenės gamtos ir kultūros parke suorganizavo 28-ąją Lietuvos bitininkų šventę. Plėtojama švietėjiška ir labdaros veikla.

DARŽININKYSTĖ – augalininkystės šaka ir mokslas, kurių tikslas tenkinti gyventojų poreikį daržovėms ir tobulinti jų auginimo technologijas. Lietuvoje žinoma jau XIII a., vėliau buvo tenkinami dvarų ir valstiečių kiemų poreikiai. Kol didesnė gyventojų dalis gyveno kaime, daržovėmis gyventojai apsirūpindavo patys ir dalį derliaus realizuodavo turguose. Sovietinės ūkio sistemos dešimtmečiais rinkoje chroniškai trūko visų maisto produktų, trūko ir daržovių. Pirmaisiais kolūkių gyvavimo metais buvo nurodymų mažiems ir ekonomiškai silpniems kolūkiams užsiimti ir daržininkystėje. Primityviai tvarkomi daržininkystės padaliniai vilčių nepateisino. Ieškant išeities, apie 1960 pradėta steigti vadinamuosius kolektyvinius sodus ir sodininkų bendrijas. Nedideliuose, iki 10 – 12 a sklypeliuose šimtai gyventojų daržovių užsiaugindavo savo reikmėms ir perteklių realizuodavo. Akmenės r. buvo 13 kolektyvinių sodų bendrijų. Specializuotis daržininkystėje ėmėsi priemiestinis, šalia Naujosios Akmenės buvęs I. Černiachovskio kolūkis. 1977 šiame ūkyje išauginta ir realizuota 899 t įvairių daržovių, daržininkystė davė apie 100 tūkst. rub. grynųjų pajamų. 1980 įplaukė 387 tūkst. rub. piniginių pajamų, gauta 42 tūkst. rub. grynųjų pajamų. Kolūkis turėjo 4 ha šiltnamių, daržininkystėje buvo užimti apie 50 darbingų žmonių. Deja, trūko specialios technikos, nebuvo įmanoma pritaikyti modernias technologijas, tad plėtros perspektyvų neliko, nesant ir šią ūkio šaką išmanančių verslininkų, vienintelis daržininkystės ūkis buvo likviduotas.

Inf.: Sejavičienė J. Daržininkystė pajamingas. *Vienybė*, 1981 spalio 13.

GĖLININKYSTĖ – augalininkystės šaka, aprėpianti dekoratyvinių augalų ir gėlių auginimą, veisimą ir panaudojimą. Skiriamos lauko ir šiltnamių gėlininkystė. Lietuvoje žinių apie gėlių ir dekoratyvinių augalų auginimą ateina iš XVI a. Didelį darbą atliko botanikos sodai, daržininkystės ir sodininkystės aukštesnioji mokykla Kaune. Dab. Akmenės r. teritorijoje gėlių buvo išauginama privačiuose ūkiuose. Socialistinės sistemos dešimtmečiais gėlių poreikis sparčiai augo įsigalint naujoms laidotuvių, vestuvių, sodybų puošybos tradicijoms. „Akmenės cemento“ komunalinio ūkio skyrius, daugelį metų tvarkęs ir puošęs Naujosios Akmenės miestą, turėjo



Akmenės krašto enciklopedinis žodynas

ŽEMĖS ŪKIS

nedidelį šiltnamį ir privatiems pirkėjams gėlių dažniausiai neparduodavo. Šiek tiek gėlių augino I. Černiachovskio kolūkio daržininkystės padalinys. 1980 čia buvo auginami 2 tūkst. chrizantemų, 28 tūkst. gvazdikų kelmų, auginta ir skinamų gėlių puokštėms komponuoti. Prasidėjus sodininkystės sąjūdžiui, daugelis sodų savininkų savo reikmėms gėlių užsiaugindavo patys, Gėlininkų d-ja įsteigė kooperatinę gėlių parduotuvę Naujojoje Akmenėje. Tačiau visa tai netenkino visuomenės poreikių. Situacija pasikeitė atsivėrus Europos rinkai ir susiformavus prekybos gėlėmis sistemai.

Inf.: Sejavičienė J. Daržininkystė pajaminga. *Vienybė*, 1981 spalio 13.

GYVULININKYSTĖ – nuo senovės Lietuvoje kultivuojama pelningiausia žemės ūkio šaka. Auginami galvijai, arkliai, kiaulės, avys, ožkos. Pažangiai tvarkomuose dvaruose jau XIX a. rūpintis kurti veislines galvijų bandas, juodmargių ir žaliųjų veislės galvijų iš Danijos buvo įsivežę Medemrodės ir Dabikinės dvarus valdę Zubovai. Buvo kontroliuojamas melžiamų karvių produktyvumas, visuose stambesniuose Akmenės krašto kaimuose veikė pieno separavimo punktai, priklausę Dabikinės ir Papilės pieninėms. Po II pas. karo dauguma privačių galvjininkystės ūkių tapo sunaikinti, likę nerepresuoti ūkininkai prievarta suvaryti į kolūkius, turėjo „suvisuomeninti“ ir savo gyvulius, kurie, laikomi pusbadžiu ir prastai prižiūrimi, veikia ne produkciją gamino, o vegetavo. Daugelį metų ne tik Akmenės r., bet ir apskritai Lietuvoje garsėjo Medemrodės tarybinis ūkis, kurio melžiamos karvės duodavo po 4 tūkst. litrų pieno – dvigubai daugiau, negu kaimyniniuose kolūkiuose.

Ilgainiui susirūpinta gerinti gyvulininkystės bazę, kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose pastatyta stambių gyvulininkystės fermų, beveik visuose rajonuose pastatyti stambūs kiaulių auginimo kompleksai. (Akmenės r. pastatytas 12 tūkst. bekonų per metus auginimo kompleksas .Skabeikių kaime, netoli Papilės.)

Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos pieno ir mėsos pramonei ilgai nesisekė integruotis į perpildytą Europos maisto produktų rinką, tad išliko stipri priklausomybė nuo eksporto į Rusiją. Dėl jos užgaidų sutrikusi rinka, mažos pieno ir mėsos supirkimo kainos, žemės ūkio bendrovių žlugimas palaužė ir gyvulininkystės raidą. Nuostolinga tapo laikyti galvijus ir kiaules privačiuose ūkiuose. Didelių nuostolių patirta dėl epidemijų – kempinligės, kiaulių maro protrūkių. 2016 Akmenės r. buvo laikomos 1656 melžiamos karvės, tiesa, išaugo jų produktyvumas. Lietuvoje metinis primilžių iš karvės vidurkis 2016 siekė 7277 kg, o Akmenės r. – 9389 kg. Tarp efektyviausiai pieno ūkį tvarkančių Lietuvoje yra Papilės ž. ū. bendrovė, kurioje iš karvės 2015 m. primelžta po 11031 kg pieno. Rajone 2016 deklaruoti 415 mėsinų galvijų, 19552 kiaulės. Didžiausia kiaulių banda buvo Saerimner firmos valdomame Skabeikių komplekse. Žemės ūkyje praktiškai nebenaudojami arkliai, nebeauginamos avys, Papilės ž. ū. bendrovė nutraukė paukštininkystės verslą.

PAUKŠTININKYSTĖ – žemės ūkio šaka, tiekianti kiaušinius, mėsą, plunksnas ir kt. produktus. Lietuvoje naminių paukščių auginimas žinomas nuo XVI a. Paukščiais ir jų produktais valstiečiai atiduodavo dvarams dalį prievolių. Tačiau intensyvėjo pamažu, 1913 Lietuvos teritorijoje surinkta 277 mln. kiaušinių. Suintensyvėjo pradėjus eksportą. Apie 1927 daug vištų laikė Dabikinės dvaras. Po II pas karo liko beveik vienintelė „nesuvisuomeninta“ ž. ū. šaka. Tačiau privalėjo užsijimti ir kolūkiai. Valdžios verčiami kolūkiai vištas paprastai pirkdavo rinkoje. I. Černiachovskio kolūkis 1949 pirko 68 vištas, kaimyninis „Keturių komunarų“ kolūkis – 31 vištą. Paukštininkystė buvo nuostolinga ir dėl menko produktyvumo. Dar 1962 Vegerių kolūkyje per metus vištos padėjo vidutiniškai po 25 kiaušinius. Nuosekliausiai ši ūkio



Akmenės krašto enciklopedinis žodynas

ŽEMĖS ŪKIS

Šaka tvarkyta Papilės tarybiniame ūkyje. Jis tapo pavaldus 1965 prie Žemės ūkio ministerijos įsteigtam Paukštininkystės trestui. 1968 Gumbakiuose pastatyta 7 tūkst. vietų vištinė ir patalpos viščiukams auginti. 1974 Papilės ūkis laikė 58200 vištų, iš jų 32400 buvo dedeklės, per metus sudėjusios vidutiniškai po 268 kiaušinius. Tai buvo geriausias rodiklis visos Lietuvos mastu. 2001 ūkis iš viso laikė 27,2 tūkst. vištų, surinko 6 mln. 434 tūkst. kiaušinių. Pasikeitus bendrovės savininkams, paukštininkystės atsisakyta. Nedaug vištų laiko ir kaimų gyventojai, nes kiaušiniai miestus ir kaimus aprūpina stambiausių paukštynų produkcija siūlantys didieji prekybos tinklai.

Inf.: VLE, t. 17., Barščiauskaitė S., Norbutas R. Papilės žemės ūkio bendrovė. *Papilė*, t. 1.

SODININKYSTĖ – sodų veisimas ir vaismedžių bei vaiskrūmių ugdymas, vaisių ir uogų auginimas maistui ir verslui, taip pat mokslas, tiriantis sodų augalus ir veisles. Pirmos žinios apie sodus Lietuvoje siekia XIV a. vidurį. 1939 Lietuvoje buvo 44000 ha sodų, 1984 inventorizacija užfiksavo jų 48400 ha. Akmenės ir Vieکشnių krašto dvaruose sodų būta jau XIX a. Juose dominavo vietinių veislių obelys, kriaušės ir kt. vaismedžiai. Nuo 1929 individualų pramoninį sodą Gyvolių k. (Vieکشnių sen.) užveisė V. Vilkas, jame sukaupęs 90 vaismedžių veislių kolekciją. Po II pas. karo pramoninis sodas užveistas Daunorių k. (Naujosios Akmenės kaim. sen.), tačiau sodininkystei netapus pajaminga ūkio šaka, sodas tapo apleistas, sunyko ir 1992 sunaikintas, jo žemė išdalinta sodininkų bendrijai. Iki 1990 dalį sodų derliaus supirkdavo Rajkoopsąjungos Paruošų kontora. Krašte vaismedžių ir vaiskrūmių sodinukų veisimu ir auginimu užsiima atskiri gyventojai, tačiau didesnę dalį sodinukų krašto gyventojai įsigyja iš specializuotų ūkių. Socialistinės ūkio sistemos metais vadinamieji kolektyviniai sodai tarnavo kaip daržovių ir vaisių, kurių trūko rinkoje ir parduotuvėse, šaltinis. Po 2000 sodai daugiau tarnauja poilsiui ir laisvalaikiui.

ŽEMDIRBYSTĖ – žemės ūkio šaka, seniau tapatinama su visu žemės ūkiu, dabar suprantama kaip maistinių, pašarinių ir techninių kultūrų auginimas. Tradicinės šakos Lietuvoje – augalininkystė ir daržininkystė. Nuo seno – pagrindinis Akmenės krašto kaimo gyventojų verslas ir pragyvenimo šaltinis. Nuo XVII – XVIII a., formuojantis stambioms dvarų žemės valdoms, žemdirbystė tobulėjo. Po 1557 valakų reformos dvarų ir kaimų žemė buvo sujungta į stambius masyvus, kuriuose imta taikyti trilaukė sėjomaina, o XVIII a. pabaigoje ją vis dažniau ėmė keisti daugialaukė. XIX a. pab. Klyšių dvare (Akmenės sen.) buvo taikoma 11 laukų, Pavirvytės dvare (Vieکشnių sen.) – 10 laukų sėjomaina. Senos daugialaukės sėjomainos tradicijos buvo Dabikinės (Akmenės sen.), Daubiškių (Vieکشnių sen.) dvaruose. Tuo metu į krašto žemdirbystę pamažu pradėjo ateiti technika. Daubiškių dv. 1896 turėjo „Horvusbi“ firmos kuliamažą, švedišką plūgą, Šiaudinės dv. (Papilės sen.) kuliamažias suko vandens ratas, turėtas šiaudų smulkintuvas, sandėliuose grūdai valyti arpu. Pavirvytės dvaras turėjo arklinių grėblių ir kultivatorių, „Honard“ firmos plūgų.

Krašto žemdirbystės raidai stiprią įtaką darė šviesūs, užsienyje mokslus baigę dvarų savininkai (Kairiškių – V. Sirutavičius, Medemrodės ir Dabikinės – tėvas ir sūnus Zubovai), intensyviai gerinę galvijų bandas, kurioms reikėjo daugiau gerų pašarų, taip pat įsigydavę užsienyje gerų veislių javų, doobilų sėklos. Kairiškių dvare 1937 įrengta 119 ha molinių vamzdelių drenažo, Medemrodės dv. Gaudžiočių k. laukuose drenažu nusausinti 25 ha. Intensyviai buvo reguliuojamas upių ir upelių tinklas, daug smulkių upelių jau iki 1940 buvo kanalizuoti.

Žemdirbystės intensyvinimo ir žemdirbystės kultūros ugdymo procesą nutraukė



ŽEMĖS ŪKIS

1940 sovietinė okupacija, dauguma pažangių dvarų savininkų buvo ištremti ar kitaip represuoti, jų žemė nacionalizuota. Medemrodės ir Kairiškių tarybinių ūkių įsteigimas 1940 nieko nepakeitė.

Po II pas. karo žemės gavusiems, bet arklių neturėjusiems kaimo gyventojams padėti sovietinė valdžia steigė mašinų ir arklių nuomojimo punktus, kurie Papilėje ir Akmenėje peraugo į mašinų ir traktorių stotis; 1959 jos buvo panaikintos, o technika išdalinta kolūkiams ir tarybiniam ūkiams. Nuo 1956 krašto teritorijoje vėl buvo atnaujinti melioracijos darbai.

Vis dėlto žemdirbystės lygis ilgai išliko žemas, 1960 Lietuvos mastu javų derlingumas tesiekė 9,3 cnt iš ha. Daug sumaištis Lietuvos žemdirbystėje sukėlė N. Chruščiovo voliuntaristinės direktyvos plėtoti kukurūzų, prieš tai – koksagyzo auginimą, naikinti dobilienas ir ankštinių kultūrų mišinius. Pradėjus žemę dirbti mechanizuotai, sukultūrinus laukus, sukauptam daugiau organinių trąšų, tradicinių žemės ūkio kultūrų derlingumas augo, gilėjo specializacija. Nuo 1974 tuometinio Akmenės r. ūkiai nebeaugino cukrinių runkelių, o didino linų plotus. 1988 rajono mastu iš hektaro grūdų prikulta po 27,6 cnt, bulvių prikasta po 162 cnt., Papilės paukštininkystės tarybiniam ūkyje javų derlingumas siekė 35,6 cnt iš ha.

Po 1992 krašte iš esmės pasikeitė žemės ūkio struktūra, skubotai įkurtos žemės ūkio įmonės ir bendrovės nepajėgė išsilaikyti ir žlugo, tad didesnę dalį žemės dirba ūkininkai. 2016 rajone buvo 907 ūkininkų ūkiai, 121 ūkininkas buvo iki 40 metų amžiaus. Iš viso žemės ūkio pasėlius deklaravo 1359 pareiškėjai (bendras deklaruotas plotas 41046 ha). Daugiau kaip pusę šio ploto (25400 ha) dirba 120 stambesnių ūkininkų. Pagal ūkių stambumą Akmenės r. Lietuvos mastu buvo 9 vietoje. Papilės ž. ū. b-vėje 2016 kviečių derlingumas siekė 6,5 t iš ha.